

წიგნი, რომლის ბევრ საფიქრალს აღძრავს მკითხველში

მოხსენება წაკითხულ იქნა პროფ. როზეტა
ასათიანის მონოგრაფიის "საით მიდის
საქართველო? სოციალურ-ეკონომიკური განვი-
თარების კონცეპტუალური ანალიზი" პრეზენტა-
ცია-განხილვაზე ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

სარეცენზიო ნაშრომის მიმართ საზოგადოე-
ბის ესოდენ დიდი ინტერესი გასაგებია. ახალ
წიგნს კვალიფიციური მკითხველი მინიმუმ სამ
მოთხოვნას უყენებს: პირველი, რამდენად აქტუ-
ალურია პრობლემა, რომელსაც ნაშრომი ეძღვნება,
მეორე, რისი თქმა უნდოდა ავტორს და როგორ
მოახერხა ეთქვა სათქმელი და მესამე, რა სარგე-
ბლობას მოუტანს წიგნი საზოგადოებას.

როგორც მკითხველი შევეცდები სამივე
კითხვას პასუხი გავცე:

საკამათო არ უნდა იყოს ის, რომ თემა უად-
რესად აქტუალურია. ნაშრომი ეძღვნება საქარ-
თველოს დამოუკიდებლობის აღდგენიდან 2012
წლის ჩათვლით განვლილ პერიოდსა და ქვეყ-
ნის განვითარების გზების ძიებას. ეკონომიკის
ტრანსფორმაცია საერთაშორისო სტრატეგიუ-
ლი ხედვების საფუძველზე ჩამოყალიბებული
ეკონომიკური პოლიტიკის თავისებური მოდე-
ლია, უფრო სწორად, თეორიული პროდუქტია.
ამიტომ ასეთ პრობლემაზე მსჯელობა გულისხ-
მობს როგორც ქვეყნის, ისე მსოფლიოში მიმ-
დინარე პროცესებისადმი დამოკიდებულების
გარკვევას, ნაწილიდან დანახული მთელის აღქ-
მას, კონკრეტულისა და ზოგადის ლოგიკური
კავშირების ახსნასა და ა.შ.

ასეთი პრობლემის განხილვის სურვილი
ავტორისაგან, როგორც წესი, მოითხოვს ფართო
ერუდიციას, მეგრძოლ სულისკვეთებას, განსწავ-
ლულობის მაღალ დონეს, ნოვატორის შემო-
ქმედებით ნიჭსა და, რაც მთავარია, ერთგულებ-
ის უნარს მიაღწიოს დასახულ მიზანს – მის-
ასაღებელია, რომ ავტორის ეს თვისებები კონ-
ცენტრირებულადაა წარმოდგენილი პროფ. რ.
ასათიანის წიგნში. შედეგი სახეზეა: ნაშრომი,
რომელიც ჩვენგან მოითხოვს პასუხს კითხვაზე
საით მიდის საქართველო? სისტემური ანალი-
ზის შედეგია ამიტომაც იგი მრავალი ფიქრის
აღმძვრელია და უადრესად აქტუალურია.

მეორე კითხვა: რისი თქმა უნდოდა ავტორს?

მონოგრაფიული გამოკვლევა ორიგინალუ-
რია. პრობლემები ეხება საქართველოს თითქ-
მის მეოთხედ საუკუნეს და განხილულია ერ-
თიანი კონცეპტუალური მიდგომებით. დაცულია
მთელისა და ნაწილის ერთიანობის, ანალიზისა
და სინთეზის, ლოგიკურისა და ისტორიულის,
ინდუქციისა და დედუქციის პრინციპები. ავ-
ტორმა შეძლო ეკონომიკური თეორიის არსე-
ნალში არსებული მეთოდოლოგიური მიდგომე-
ბი თანამედროვე პრობლემებთან მიმართებაში
სწორად აეხსნა. იგი გარდაქმნების პროცესს
განხილავს როგორც მთლიან სისტემას, თანაც
ეტაპობრივი განვითარების ჭრილში გრძნობს
ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მაჯისცე-
მას. დავაკვირდეთ ერთ თავისებურებას: უახ-
ლესი პერიოდის პრობლემების განხილვისას
უპირატესად იმოწმებს ამ პრობლემების მიმა-
რთ სხვა დროს (უფრო ადრე) გამოთქმულ მო-
სახზრებებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი ეკო-
ნომიკური ტრანსფორმაციის ეპიცენტრში დგას
როგორც მკვლევარი.

საინტერესოა მისი ფორმულირება: "ფინან-
სურ ბაზრებზე მოკლევადიანმა სპეკულაციურ-
მა გარიგებებმა გზა გაუხსნა ვირტუალურ
ეკონომიკას. ფულით ფულის კეთებამ უარყოფი-
თი გავლენა განსაკუთრებით რეალურ სექტორზე
მოახდინა, რაც ეკონომიკის მკვეთრ ვარდნაში
გამოიხატა (გვ. 327). იგი ეხება როგორც მსოფ-
ლიო ეკონომიკას, ისე საქართველოს ეკონომიკის
მაგალითადაც დასტურდება.

საყურადღებოა ავტორის ზოგადთეორიული
დასკვნაც: "ფინანსური ეკონომიკა მხოლოდ
საშუალებაა საბოლოო მიზნის მისაღწევად,
საბოლოო მიზანი კი არასპეკულაციური გარი-
გებები და ამ გზით ფულის კეთებაა, არამედ
მატერიალური და არამატერიალური დოვლა-
თის წარმოებაა. ეს აქსიომატური ჭეშმარიტება
არ იქნა გათვალისწინებული, ფულის კეთების
ხელოვნებამ, რომელსაც არისტოტელემ ქემა-

ტისტიკა უწოდა, დაფარა მეურნეობის მართვის ხელოვნება (ეკონომიკა), შედეგად მივიღეთ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი" (გვ. 328), ეს სწორი ფორმულირება ავტორის ფართო ერუდიციის დამადასტურებელია. ნაშრომი გამსჭვალულია დამაჯერებლობით, ლოგიკურობით. ავტორი ეკონომიკის მიზნად აღიარებს მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებას. ეს სწორი, საყოველთაო მიღებული პოზიციაა და ეხმიანება ეკონომიკურ მეცნიერებაში მკაფიოდ ჩამოყალიბებულ ორ პოზიციას ლ. ერჰარდისა და ი. სტალინის პოზიციებს. ერჰარდი თვლიდა: კეთილდღეობა ყველასთვის და არა საზოგადოების შერჩეული ნაწილისათვის, როგორც ეს არის დღევანდელ მსოფლიოში. სტალინის ფორმულირება ყოველმხომცველია და მიზნად ისახავს მთელი საზოგადოების მუდმივად მზარდ მატერიალური და კულტურული მოთხოვნილებების მაქსიმალურ დაკმაყოფილებას. ავტორის ურყევი პოზიციაა: კეთილდღეობის მიღწევის საშუალებას ორიენტირებული ეკონომიკის შექმნა. შეიძლება ეს კატეგორიული ფორმულირება საკამათო იყოს, მაგრამ დემოკრატიის ყველა პრინციპი უპირობო პრიორიტეტად ადამიანის კეთილდღეობას აღიარებს. თუ ეს ასეა, მაშინ ყველა პროცესი აქეთკენ უნდა იყოს მიმართული. სხვაგვარად იგი პლატონისეულ შეფასებას დაიმსახურებს. პლატონი დემოკრატიას მართვაში უვარგის ფორმად მიიჩნევს".

სწორედ აქ დგება რთულ კვანძად შეკრული პრობლემა: საით წავიდეს საქართველო?

აშშ-ის განვითარების ინსტიტუტის მეცნიერთა ჯგუფის დასკვნით დღეს მსოფლიოს ხუთი უბედურება სჭირს: შიმშილი, უმუშევრობა, უწიგნურობა, ავადმყოფობა და უთანასწორობა. ყველაზე დიდი უბედურება საქართველოსთვის სიღარიბეა და ამით განპირობებული ხელჩაქნეულობის ფსიქოლოგია. ამიტომ დღევანდელ საზოგადოებაში მკაფიოდ ჩამოყალიბდა მთავარი პოლიტიკური წინააღმდეგობა: წინააღმდეგობა "ახალ მდიდრებსა" და "ახალ ღარიბებს" შორის. სოციალური პოლარიზაციის საფუძველზე ჩამოყალიბებული წინააღმდეგობა პოლიტიკურ დაპირისპირებაში გადაიზარდა ამ დიალოგიდან გამოსავალი ერთადერთია: ეროვნული ეკონომიკის ეფექტიანობის ამაღლება და მისი შედეგების სოციალური სამართლიანობის პრინციპებით განაწილება.

ამრიგად, ეროვნული ეკონომიკის მოდელთა მიმართებაში ავტორმა საკუთარი, ჩვენი აზრით,

სწორი პოზიცია არგუმენტირებულად წარმოადგინა.

ავტორმა ლოგიკურად დასვა გლობალური პრობლემა ეკონომიკური თეორიების გენეზისისა და მათი გამოყენების თავისებურებების შესახებ, იგი ეკონომიკური თეორიის განვითარების ოთხ ეტაპს გამოყოფს (გვ. 323): 1. სმითის თეორია; 2. კეინზის თეორია; 3. ნეოკლასიკური სინთეზი; 4. ანტიკეიზიანური ანუ მონეტარული თეორია. რა თქმა უნდა, ასეთი დაყოფა პირობითია, თუმცა, თითოეული ეტაპის ავტორისებური ახსნა ყურადღებას იმსახურებს. ამ კონტექსტში, ჩვენი აზრით, გასათვალისწინებელია ის რეალობა, რომელმაც თავად კლასიკური კაპიტალიზმის ევოლუცია დააჩქარა და მას სოციალური ორიენტირების უნარი შესძინა. მხედველობაში მაქვს მარქსიზმი, როგორც ეკონომიკური თეორიის ერთერთი მიმართულება. ვინმეს მოსწონს თუ არა იგი, ეს არ არის მთავარი. რეალობა ისაა, რომ ამ მოძღვრებამ ეპოქა შექმნა, კაცობრიობამ უნიკალური გამოცდილება შეიძინა. ისტორიული გამოცდილება კი პოზიტიურთან ერთად, ნეგატიურსაც მოიცავს ამ უკანასკნელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს გეგარნახობს რა ვარგა და რა არ ვარგა. როგორც ჩანს, ავტორი მარქსიზმს და, საერთოდ, საბჭოურ სოციალიზმის "არ წყალობს". მაშინ ჭარბად ხედავს მხოლოდ ნეგატიურს. მეცნიერება მოვალეა კეთილსინდისიერად დასვას პრობლემა და ჩამოაყალიბოს პოზიცია, არც ის უნდა დაგვაიწყდეს, რომ საქართველოში სოციალისტურმა სისტემამ მოკლე პერიოდში შეძლო ეკონომიკის შექმნა, კულტურის, განათლების, მეცნიერების ჩამოყალიბება და გარკვეულ პერიოდში მაღალ ტემპებსაც კი მიაღწია. თუნდაც ის, რომ ზემოთ დასახელებული 5 პრობლემა მინიმალურად მაინც გადაწყდა, ბევრ პოზიტიურ მხარეზე მიგვანიშნებს.

ჩვენ ავირჩიეთ ეროვნული სიმდიდრის საყოველთაო ძარცვის გზა. ამიტომ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის ობიექტური პროცესი დამანგრეველ ფაქტორად ვაქციეთ.

ავტორი სწორ დასკვნას აკეთებს, როდესაც აღნიშნავს, რომ საქართველოში შექმნილი ნახევრად რეფორმირებული, კლანური ინტერესებზე აგებული არაეფექტიანი ეკონომიკა მოსახლეობის ბიოლოგიური არსებობის ფუნქციასაც კი ვერ ასრულებს.

უაღრესად დიდ ინტერესს იწვევს ავტორის დამოკიდებულება კეინზის თეორიის მიმართ. აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ, 90იანი წლების

დასაწყისში ავტორი კეინზური მოდელის გამოყენების მიზანშეწონილობის საკითხს აყენებდა და არგუმენტირებულად ასაბუთებდა. მაშინ აკადემიურ წრეებში ეს პოზიცია მას დაუწუნეს.

რამდენად გამართლებულია კეინზის მოდელისადმი ნებისმიერ ვითარებაში ნდობის გამოცხადება?

მოდელი უნივერსალურია, მაგრამ როგორც ავტორი აღნიშნავს, მისაღებია ეკონომიკის კრიზისული მდგომარეობიდან გამოსვლისათვის. ეფექტიანი მოთხოვნის უპირატესობა კეინზს ესმოდა როგორც კრიზისიდან გამოსვლის პირობა.

კაცობრიობა კრიზისიდან გამოსვლის სამ ფორმას იცნობს: ომებს, რევოლუციებს, მათ შორის, კეინზურ რევოლუციასაც და დიქტატურას. ჩვენ ყველა გამოვცადეთ, გარდა, სამწუხაროდ, კენზიანური რევოლუციისა. დაგრწმუნდით, რომ რაც გამოვცადეთ არც ერთი მათგანი მისაღები არ იყო. ქვეყნის ეკონომიკაში შექმნილი მდგომარეობა არასტანდარტულია. ამიტომ ქრესტომათიული მიდგომებით ჩამოყალიბებული მიდგომებით მისი გაჯანსაღება შეუძლებელია. ერთი რამ ცხადია: გარდევნის სტრატეგიის მოდელზე უნდა ავიდოთ ორიენტაცია. განვითარების ე.წ. მობილიზაციური მოდელი უფრო გამოადგება ქვეყანას. ზოგიერთისთვის გაუგებარია თუ რას ნიშნავს ეს, მოკლედ განვმარტავ: შეისწავლეთ რუხველტის ახალი კურსი, მარშალის გეგმა, ჩინეთიეიტენამს და აზიური ვეფხეებისტაივანის, სინგაპურისა და სხვათა გამოცდილება, თუნდაც მეორე მსოფლიო ომისშემდგომი ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის განვითარების ტემპები და დარწმუნდებით, რომ მთავარი მიზნისა და მიზნის მიღწევის ცენტრალური რგოლის შერჩევის პრინციპი განვითარების სწორ გზაზე გაგვიყვანს.

ჩვენი აზრით, დღეს საქართველოს ეკონომიკაში სტრატეგიული მიზანი უნდა იყოს ეკონომიკური უსაფრთხოება, კონკრეტულად კი სასურსათო უსაფრთხოება. ამჟამად შიდა ბაზრის 80% იმპორტს უჭირავს, ამასთან შემოტანილი სასურსათო პროდუქციის დიდი ნაწილი უვარგისია, აგრარული სექტორი ის რგოლია, რომლის ამოწვევით მთელი ჯაჭვის ამოწვევა ხდება, რადგანაც იგი ექსკლუზიურ ფუნქციასთან ერთად, ეროვნული ეკონომიკის ახალი დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას განაპირობებს.

ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის წარმოებაზე ორიენტაცია სტრატეგიულად სწორი მიმართულებაა.

ე.წ. მობილიზაციური მოდელი ეტაპობრივი და დროებითი ღონისძიებაა, რომელიც მთავარი მიზნის განხორციელებისთვის რესურსებით კონცენტრაციის პრინციპს ეფუძნება. გასათვალისწინებელია გეოეკონომიკის განმსაზღვრელი მნიშვნელობაც.

ევრაზიის სივრცეში საქართველოს დიდი პერსპექტივა აქვს. ქართველი არც ევროპელია, არც აზიელი. ეს უპირატესობა თვისებრიობაა. ორივე მხარეს სჭირდება საქართველო, საქართველოსაც სჭირდება ორივე მხარე. როგორი მოდელიც არ უნდა ავირჩიოთ, გასათვალისწინებელია საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ისტორიული თავისებურებები. კერძოდ, XIX საუკუნიდან დღემდე საქართველომ გამოსცა რამდენიმე უცხოური დოქტრინა. მაგ., წმინდა კაპიტალიზმის ნასაზრდოები, მაგრამ რუსეთის იმპერიის თავისებურებებს მორგებული კაპიტალისტური განვითარების დოქტრინა. საქართველოს არ გაუვლია განვითარების კაპიტალისტური სტადია. ისტორიული ვითარების შესაბამისად, საქართველომ მოინდომა სოციალდემოკრატიული პრინციპების განხორციელება. სიტუაციის გამო ეს პრინციპები არ განხორციელებულა, არც ნების შესაძლებლობები იყო გამოყენებული. ცენტრალიზებული დაგეგმვის და მართვის ეკონომიკური სისტემის პოტენციალიც სრულად არ იყო გამოყენებული "შოკური თერაპია, როგორც დოქტრინა არ შეესაბამებოდა ეროვნული სახელმწიფოებრივ ინტერესებს. ლიბერალურმონეტარული მოდელი გარდაქმნების პროცესების ადეკვატური არ იყო. ნეოლიბერალიზმმა (რომელსაც ავტორი უწოდებს ულტრალიბერალურს), რომელიც იხრებოდა ლიბერტარიანიზმისაკენ, მაგრამ საბედნიეროდ, ეს მხოლოდ მცდელობად დარჩა, ხელი შეუწყო ეკონომიკური პროცესებიდან სახელმწიფოს ჩამოცილების პროცესს მისი პოზიტიური როლის იონიზაციის კურსის განხორციელებას.

ყოველი მომდევნო დოქტრინა წინას ანტიპოდის იყო. ამიტომ ეკონომიკის განვითარებაში მემკვიდრეობის პრინციპი დაირღვა. გარკვეულ სტადიებზე მიღწეული პოზიტიური შედეგებიც წაიშალა "ეს, პირველ რიგში, ეკონომიკის მატერიალურტექნიკური ბაზის განადგურებაში გამოიხატა და სრულად აისახა ეროვნული სიმ-

დიდრის საყოველთაო ძარცვის პროცესზე".

დასავლეთის ეკონომიკა რეკლუციურად ვითარდებოდა, ჩვენთან კი ეკონომიკის ტრანსფორმაცია კატაკლიზმების ფონზე წარიმართა. დღეს თავიდან იწყება წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ფორმების ჩამოყალიბება.

ამრიგად, განვითარების პოზიტიური შედეგების წაშლით, ლოგიკურად მივიღეთ კვაზი საბაზრო ეკონომიკა კონგლომერატი, რომელსაც, ისტორიული ანალოგი არა აქვს და ეროვნული ეკონომიკის, ეფექტიანი განვითარებას აფერხებს. მისი ყველა შემადგენელი – "მიწა, შრომა, კაპიტალი, მეწარმეობრივი უნარი, ინტეგრირებული ცოდნა, ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება" – დეფორმირებულია.

დაბოლოს, ავტორმა სათქმელი თქვა, თანაც კეთილსინდისიერად, თამამად და რაც არსებითია, თანამედროვე ეკონომიკური თეორიის არსენალში წარმოდგენილი კონცეპტუალური მიდგომების შეჯერების საფუძველზე გამოტ-

ანილი ლოგიკური დასკვნებით.

რაც შეეხება მესამე კითხვას: რა სარგებლობას მოუტანს საზოგადოებას შემოთავაზებული ნაშრომი? პასუხი შეიძლება იყოს მხოლოდ ერთი დიდ სარგებლობას.

ლოგიკურად დგება საკითხი "საქართველოს ეკონომიკის", როგორც სავალდებულო სასწავლო დისციპლინის, ყველა უმაღლეს სასწავლებელში სწავლების აუცილებლობის შესახებ.

ასე, რომ სარეცენზიო წიგნი მართლაც ბევრ საფიქრალს აღძრავს მკითხველში.

ნოდარ ჭითანაშა
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, საქართველოს სოფლის
მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის
აკადემიკოსი, საქართველოს ეკონომიკურ
მეცნიერებათა აკადემიის
ნამდვილი წევრი.